

сума показників часткових видів потенціалу або ризику. Показники підсумовуються кожен зі своїм ваговим коефіцієнтом. Підсумковий ранг підприємства у регіоні розраховується за величиною зваженої суми часткових показників. У результаті кожне підприємство характеризується не тільки рангом, але і кількісною оцінкою, що дозволяє встановити величину його інвестиційного потенціалу та властивий йому ступінь ризику.

Висновки. Таким чином, практична значимість і новизна запропонованої методики полягає в тому, що вона може бути використана і підприємствами для оцінки власного поточного стану, й інвестором для вибору об'єкта інвестування. Методика також враховує мінливість факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, може бути застосовна для підприємств різної галузевої приналежності і в тому числі – на рівні галузі. Представляючи собою алгоритм дослідження і оцінки привабливості об'єктів майбутнього інвестування, вона досить проста в застосуванні, збір даних для аналізу не вимагає значних витрат часу та цілком доступний. Регресійна модель дозволяє скласти прогноз зміни окремих чинників та інвестиційної привабливості підприємства на найближчу перспективу.

Цей процес на підприємстві може бути автоматизований, оскільки модель представлена у вигляді програми. Аналіз може служити для окремих суб'єктів індикатором для коригування дій по формуванню позитивної інвестиційної привабливості.

Література:

1. Дискіна А. А. Комплексний підхід до оцінки інвестиційної привабливості промислових підприємств / А. А. Дискіна // Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 2. – С. 320-324.
2. Ковалева И. В. Методология и методика оценки инвестиционной деятельности и инвестиционной привлекательности / И. В. Ковалева // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2010. – № 2. – С. 101-106.
3. Корсакова М. М. Системный подход к оценке инвестиционного потенциала регионов и субъектов хозяйствования / М. М. Корсакова // Известия Таганрогского государственного радиотехнического университета. – 2006. – Т. 59. – № 4. – С. 70-76.
4. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник та ін. / За ред. д.е.н. А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
5. Якименко Е. А. Оценка инвестиционной привлекательности предприятия / Е. А. Якименко // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2009. – № 11 – С. 117-121.

УДК: 65.932-642

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В ОСОБИСТИХ ГОСПОДАРСТВАХ

*Пилипенко К.А., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія*

Досліджено сучасний стан та проблеми зайнятості сільського населення в особистих селянських господарствах. Обґрунтовано сутність поняття «самозайнятість» сільського населення та визначені стратегічні напрями підвищення її рівня.

The current state and problems of rural employment problems in individual farms. The

essence of the concept of "self-employment" of the rural population and the strategic direction of increasing its level.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в Україні спостерігаються кардинальні зрушення трудоактивних установок, трансформація трудової поведінки населення. Зокрема, орієнтація на самозайнятість сільського населення в особистих селянських господарствах як на джерело отримання прибутків (додаткове або основне) стає об'єктивною необхідністю для багатьох верств трудоактивного населення. Подальший розвиток особистих селянських господарств повинен базуватись на основі гармонійної єдності економічних, екологічних та соціальних чинників задля повноцінного використання виробничо-ресурсного потенціалу сільської місцевості, в основу якої покладено трудові ресурси населення. В цих умовах істотно зростає значення науково-дослідних робіт щодо зайнятості сільського населення, регіональних особливостей демографічного та соціально-економічного стану на селі, проблем і перспектив функціонування особистих селянських господарств як основного напрямку самозайнятості населення сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем зайнятості трудових ресурсів в особистих селянських господарствах висвітлені у багатьох працях вітчизняних та російських економістів. Значний інтерес становлять наукові праці О.М. Бородіної, П.І. Гайдуцького, А.М. Колот, Е.М. Лібанової, М.Й. Маліка, О.М. Онищенко, І.В. Прокопи, О.Л. Попової, П.Т. Саблука, О.В. Скидана, М.Коротєєва, Г.Кулікова, М.Чумаченка та ін.

Постановка завдання. Метою написання даної статті є визначення сутності самозайнятості в особистому селянському господарстві, оцінка сучасних проблем зайнятості сільського населення Полтавської області та розробка її обґрунтування на цій основі стратегічних напрямів підвищення її рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток самозайнятості є засобом вирішення соціальних питань, а не проблем економічного зростання. У країнах, в яких прийняті програми підтримки самозайнятості, їх метою є зниження безробіття, а не сприяння розвитку виробництва в сфері самостійної зайнятості. Уряд надає підтримку (в тому числі й фінансову) особам, які бажають організувати власну справу, замість того, щоб платити їм допомогу в разі безробіття (або інші види соціальних виплат) за відсутність діяльності.

Існуюче різноманіття систем самозайнятості в країнах із розвинутою ринковою економікою можна звести до двох моделей, які найкраще репрезентують англійська та французька системи. Головним принципом першої є збереження виплати допомоги в разі безробіття в період після започаткування власного підприємства, тоді як друга передбачає одержання допомоги у формі одноразової грошової виплати для забезпечення бізнесу капіталом. До додаткових заходів у цій сфері входить необхідна підготовка й надання консультативних послуг, доступ до субсидованих виробничих площ, кредити на вигідних умовах [1].

Таким чином, важливість впровадження цілеспрямованої державної політики стимулювання самозайнятості та залучення незайнятого населення до підприємницької діяльності, необхідність прийняття спеціальної урядової програми дій в цій сфері на сучасному етапі розвитку України є очевидною. При цьому ефективність будь-яких заходів державної політики щодо розвитку самозайнято-

сті буде досягнута лише за умови, якщо розробка та впровадження цих заходів спиратиметься на потужну базу аналітичних досліджень у цій сфері [2].

В свою чергу, коректність наукового аналізу самозайнятості, цінність одержаних результатів і висновків значною мірою залежить від якості статистичної інформації та правильності вибору показників явища. Відповідно формування інформаційного забезпечення дослідження самозайнятості й розроблення системи її показників є важливою науковою проблемою, що потребує нагального вирішення.

У зв'язку з цим, система показників самозайнятості повинна охоплювати весь комплекс економічних, соціальних, демографічних та інших факторів в їх взаємозв'язку і взаємозалежності. При цьому, враховуються як кількісні, так і якісні характеристики самозайнятості. Однак, в сучасних умовах вимірювання самозайнятості в ОСГ супроводжується значними труднощами через відсутність необхідної інформації.

Необхідно відмітити, що основним джерелом даних про соціально-економічні характеристики населення та робочої сили є перепис. Характерною особливістю перепису є загальність обстеження, тобто перепис має характер суцільного спостереження. Переписи, як правило, проводять раз на 10 років. Останній перепис населення колишнього СРСР відбувся на початку 1989 р., перший перепис у незалежній Україні був проведений в кінці 2008 р.

Сильними сторонами перепису, як джерела відомостей про самозайнятність, є повнота та суцільність зібраної інформації. Перепис, крім того, дає можливість отримати дані високого ступеню деталізації – за віковими та виділеними за іншими ознаками групами, в регіональному розрізі (аж до низового рівня). Основний недолік переписів – рідкість проведення такого всеохоплюючого обстеження, в результаті чого дані попереднього перепису, як правило, застарівають задовго до часу проведення наступного.

До проведення першого перепису населення України роль основного джерела даних про самозайнятність виконували вибіркові обстеження. Власне, на сучасному етапі це – єдине джерело відомостей про самозайнятність, яке можна ефективно використати в наукових дослідженнях.

Аналіз самозайнятості в Україні здійснюється на основі інформації обстежень з питань економічної активності населення та умов життя домогосподарств, які проводяться Державним комітетом статистики України, причому першому обстеженню надається пріоритет.

Метою проведення вибіркових обстежень з питань економічної активності населення є одержання інформації про чисельність та структуру робочої сили, особливості зайнятості населення, реальний рівень безробіття (за методологією Міжнародної організації праці). Названі обстеження проводяться з 2002 р. до 2005 р. вони здійснювалися щорічно восени, починаючи з 2006 р. – щоквартально. Анкета обстеження з питань економічної активності населення включає запитання про статус зайнятості індивіда на його основній та додатковій роботі (для зайнятого населення), про роботу в особистому селянському господарстві, а також питання про намагання організувати власну справу (для безробітних та осіб, які шукають іншу основну або додаткову роботу). Таким чином обстеження дозволяє виявити не лише фактичних самозайнятих, але й

осіб, які за тих чи інших умов готові включитися до самозайнятості.

Тому, під час проведення наукових досліджень у сфері самозайнятості слід чітко розрізняти поняття фактичних і потенційних самозайнятих. Перше з цих понять стосується осіб, які в період спостереження займаються самостійною трудовою діяльністю, друге – також осіб, які за певних умов готові включитися до процесу самозайнятості. Слід концентрувати увагу на обох категоріях, крім того, мати на увазі, що з-поміж осіб, які готові поповнити лави самозайнятих, можуть бути як безробітні, так і зайняте населення, незадоволене своєю роботою (теоретично потенційними самозайнятими може бути і деяка частина нетрудоактивного населення) [3].

Матеріали названого обстеження та поширення результатів опитування на генеральну сукупність (населення України у віці 15-70 років) дозволяють отримати такі дані про розвиток самозайнятості в нашій державі: чисельність самозайнятих та їх питома вага в загальній кількості зайнятих; чисельність зайнятих, які мали бажання організувати власну справу (у тому числі в якості іншої основної роботи та в якості додаткової роботи), та їх питома вага в загальній кількості зайнятих, які шукали роботу; чисельність безробітних, які намагалися організувати власну справу.

Всі зазначені показники отримуються з диференціацією за статтю та за місцевістю проживання (міські поселення або сільська місцевість).

Інформація про самозайнятість в тому чи іншому вигляді присутня в матеріалах практично усіх обстежень, метою яких є отримання даних про соціально-економічні характеристики населення. Це, зокрема, стосується обстеження умов життя домогосподарств в Україні (проводиться щоквартально Держкомстатом за сучасною методикою з 2006 р.). Обстеження умов домогосподарств містить інформацію щодо складу самозайнятого населення, видів самостійної трудової діяльності, доходів за видами діяльності, а також відносно інших соціально-економічних характеристик (освіта самозайнятого та його загальний доход, місце проживання та ін.).

На жаль, більша частина інформації цих вибірових обстежень, будучи цілком репрезентативною на рівні України, частково втрачає цю якість на рівні областей (не кажучи вже про більш дрібні адміністративні одиниці), а також рівні окремих вікових груп. Крім того, спираючись на дані обстежень, можна здійснити тільки досить обмежене порівняння соціально-демографічних характеристик самозайнятих та представників інших категорій населення.

Саме недостатня репрезентативність контингенту самозайнятих, представлених у вибірковій сукупності, є основним (з позицій аналізу самозайнятості) недоліком обстеження Держкомстату. Певного підвищення цінності результатів обстеження можна добитися за рахунок розширення переліку прийнятих групувань та таблиць, які розробляються (особливо стосовно зайнятості в ОСГ).

Існуюча статистична інформація не дає можливості оцінити рівень використання трудового потенціалу в особистих селянських господарствах. У зв'язку з цим, збір необхідної інформації можна провести з допомогою спеціально розроблених таблиць та включенням їх до обстежень з питань еконо-

мічної активності населення.

На підставі отриманих даних, моніторинг самозайнятості в особистих селянських господарствах та аналіз її тенденції в державі в цілому або в тому чи іншому регіоні пропонуємо здійснювати за допомогою такого комплексу індикаторів самозайнятості: чисельність самозайнятих в ОСГ, їх розподіл за статтю, віком, місцевістю проживання, шлюбним станом, рівнем освіти, спеціальністю, професією; фонд робочого часу та структура його використання; середньомісячний дохід від самозайнятості; розподіл самозайнятих за розміром доходу від самозайнятості.

Означені абсолютні показники слугують вихідною основою для розрахунку відносних коефіцієнтів, до яких належать такі:

1. Рівень самозайнятості в особистому селянському господарстві (розраховується як співвідношення чисельності самозайнятих в ОСГ до чисельності економічно активного населення).

2. Коефіцієнт надання переваги самозайнятості перед іншими видами діяльності (питома вага самозайнятих в ОСГ в загальній чисельності зайнятих).

3. Рівні самозайнятості представників соціально-демографічних груп (статевих, вікових, виділених за ознакою освіти, спеціальністю тощо).

Як додаткове джерело інформації про розвиток самозайнятості можна розглядати статистичну звітність служб зайнятості (стосується лише осіб, які звернулися у службу зайнятості з питань працевлаштування).

Але на жаль, статистика, яка б надавала безпосередні дані про тенденції самозайнятості, в центрах зайнятості не ведеться (за виключенням епізодичної нерегулярної звітності окремих служб зайнятості). І якщо відокремлення професій, які відкривають можливості для самозайнятості, від інших професій можна здійснити в процесі аналітичного дослідження, то виділити профорієнтаційні послуги, які пов'язані з організацією власної справи, із загальної маси профорієнтаційних послуг практично неможливо. Необхідно, щоб подібні групування робилися в службах зайнятості. Крім того, потрібно впровадити статистичну звітність діяльності служб зайнятості стосовно сприяння розвитку самозайнятості – про програми самозайнятості та їх фінансування, про кількість безробітних, які відкрили власну справу за допомогою служб зайнятості тощо [4].

Крім того існує необхідність спеціального вибіркового комплексного обстеження з проблем самозайнятості в ОСГ. Вибіркова сукупність та анкета обстеження повинні бути побудовані таким чином, щоб в результаті обробки первинної інформації були отримані такі репрезентативні відомості:

- соціально-демографічні характеристики індивіда та членів ОСГ (вік, стать, сімейний стан, місце проживання, соціально-економічний статус, освіта, спеціальність за освітою);
- тривалість зайнятості в ОСГ, попередній досвід роботи, мотиви вибору самозайнятості в ОСГ як способу реалізації трудової активності;
- режим праці зайнятого в ОСГ, використання робочого часу;
- економічні показники господарської діяльності самозайнятих в ОСГ;
- особисте відношення до самозайнятості, рівень бажання продовжувати займатися такою діяльністю;

- доходи господарств самозайнятих, їх структура, роль доходів від мозайнятості у формуванні бюджетів господарства;
- видатки господарства, матеріальне становище господарства (за об'єктивними критеріями та суб'єктивними оцінками);
- рівень самопочуття самозайнятого, його оцінка власних успіхів та перспектив.

Серйозною проблемою дослідження самозайнятості в особистих селянських господарствах в Україні на сучасному етапі є відсутність офіційного, юридично закріпленого статусу самозайнятої особи. Тому перспективним джерелом даних про самозайнятість в особистих селянських господарствах може стати статистика реєстрації цих господарств. Налагодження процедури реєстрації самозайнятих дасть можливість простежити зміну їх чисельності в динаміці, виміряти інтенсивність поповнення даного контингенту осіб і вибуття з нього.

Висновки. Дослідження самостійної зайнятості в особистих селянських господарствах є невід'ємною складовою загального аналізу трудоресурсної ситуації. Це обумовлено тим що, саме особисті селянські господарства на сьогодні являються єдиною сферою, здатною швидко поглинути вивільнену із суспільного виробництва надлишкову робочу силу в результаті реформування АПК. Тільки всебічний аналіз самозайнятості в цих господарствах дозволить розробити коректні рекомендації стосовно прийняття дійсно ефективних управлінських рішень в сфері регулювання самозайнятості на сільському ринку праці та ринку праці в цілому.

Література:

1. Колот А.М. Соціально - трудові віносини: теорія і практика регулювання [Монографія] / А.М. Колот. - К.: КНЕУ, - 2003. - 230 с.
2. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: навч. посіб. із соц. політики / Е.Лібанова, О.Палій. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2004. – 491 с.
3. Онищенко О. Господарства населення: підсумкові оцінки, прогнози // Економіка України. – 2010. – № 3. – С.59—68.
4. Саблук П.Т. Підвищення ролі аграрної економічної науки у формуванні та реалізації аграрної політики в Україні // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 3-10.

УДК 631.1.027:330.012

ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ В АГРАРНОМУ БІЗНЕСІ

***Писаренко В.В., д.е.н., доцент; Кошова Л.М., асистент
Полтавська державна аграрна академія***

Нинішні умови розвитку аграрного сектора економіки України характеризуються тенденціями формування бізнесових відносин учасників на засадах маркетингу, що спонукає керівників підприємств до використання маркетингового інструментарію в управлінні. До того ж, проблеми збуту сільськогосподарської продукції, невчасного постачання сировини у переробну сферу та неузгодженої сервісної підтримки кон'юнктурних сегментів аграрного ринку потребують активізації маркетингового управління в агробізнесових системах.

Any company which operates in a complex and changing marketing environment. If a company wants to survive, it must engage in the production of goods and offer the market